

Recenze

Sarah Jaquette Ray, *Průvodce klimatickou úzkostí: Jak si udržet chladnou hlavu na zahřívající se planetě*, Praha: Portál 2024, 198 stran, ISBN: 978-80-262-2187-6

Autorka knihy, americká vysokoškolská pedagožka Sarah Jaquette Ray, je badatelkou v oboru environmentální humanistiky.

Zatímco a) samotná ochrana přírody se zrodila již počátkem 19. století v souvislosti s plošným vytěžováním přírodních zdrojů; b) pojem ekologie, úzce spjatý s ochranou životního prostředí, poprvé definoval Ernst Haeckel v r. 1866 a c) ochrana životního prostředí jako samostatný obor se rozvíjí po druhé světové válce (zejména pak v šedesátých a sedmdesátých letech), environmentální humanistika se etablovala až v poslední dekádě minulého století – v ČR je jako studijní obor založena prof. Hanou Librovou na FF MU v Brně roku 1998. Jako multidisciplinární, resp. interdisciplinární obor se zaměřuje na odborně specifické aspekty environmentální problematiky s ohledem na hodnoty člověka, jeho potřeby a jeho vztah k životnímu prostředí z perspektivy humanitních věd.

V pojednávané knize Sarah J. Ray konkrétně kombinuje poznatky z psychologie, sociologie a environmentálních věd a propojuje je s koncepty jako mindfulness a sociální spravedlnost. Čerpá z řady navzájem odlišných epistemologií, aby dosáhla komplexního přístupu, bez něhož podle ní nelze smysluplně usilovat o klimatickou spravedlnost. Klíčovými odbornými oblastmi jsou pro autorku zjevně – a vzhledem k nadpisu knihy nepřekvapivě – především emoční psychologie a kognitivní psychologie. V terénu mají čtenáře doprovázet „všímavost, kritické myšlení a emoční inteligence“ (s. 20). Kniha neřeší a nechce řešit environmentální problémy jako takové, nýbrž chce pomoci identifikovat pocity a myšlenky, které si lidé spojují s environmentálními problémy, když/pokud je řeší. Autorka má za sebou rovněž praktické desetileté zkušenosti s vedením studentů v programech environmentálních studií a v knize je patrné, jak tyto praktické zkušenosti usměrňují její teoretická východiska.

Kniha není pouhou „technickou“ příručkou. Psána angažovaným, performativním jazykem je spíše láskyplným průvodcem po labyrintu, z něhož by člověk sám nemusel najít cestu. V sedmi kapitolách se představuje, jak – oproti polarizujícímu myšlení – alternativně uvažovat o fenoménu environmentální krize a jakými možnými způsoby s touto skutečností zacházet. Kapitoly na sebe nenavazují ve striktní logice, není tedy nutné je číst popořadě. Jsou pouze volně provázané a zároveň se jejich obsahy v jistém smyslu opakují a daly by se místy i zaměňovat. Metodická difuznost může pro někoho přinášet vítanou svobodu v zacházení s textem, pro jiného znamená nedostatek. Debatovat by se dalo i o tom, zda by interdisciplinární perspektiva nevyžadovala – kromě

využitých odborných hledisek – taktéž větší ukotvení spirituální (nad rámec buddhismu zmíněného spíše okrajově v kontextu mindfulness) a etické. Neboť tak jako lze na jedné straně rozumět tomu, že úzké hodnotové nastavení vede k exkluzi, nesnášenlivosti a nespolupráci na společném díle, nelze na druhou stranu u žádných projektů rezignovat na hodnotovou formaci. Hodnotově neorientovaný člověk nejedná, nýbrž spíše reaguje na podněty. Psychologizace problematiky má své limity, pokud se na ni díváme z pohledu filosofické a teologické antropologie, které usilují o komplexní pojetí člověka jako osoby, jež je tělesná, duševní, sociální a také duchovní, svobodná, jednající.

Je velkou předností knihy, že autorka od začátku přiznává vlastní ideovou pozici a se sebekritickou upřímností mluví o tom, jak se tato její pozice vyvíjela a jaké různé představy, pocity a myšlenky musely být postupně proměněny či opuštěny. Psychologicky to funguje tak, že čtenář sám je pak otevřenější k tomu, aby překročil vlastní předsudečné představy a přestal případně myslet schematicky. Je autorským záměrem Sarah J. Ray, aby její kniha posílila to, čemu se odborně říká odolnost, resilience. Čtenář má porozumět sobě a potažmo názorům druhých a unést to, nikoli se kontinuálně utvrzovat ve frustraci z postojů druhých lidí a ze stavu světa tak, jak se nám jeví na základě tvrdých dat. Ostatně vědecká fakta nejsou něco, na co lidé pouze reagují, nýbrž vždycky zároveň nastolují otázku, kdo a proč rozhoduje, jakými fakty se zabývat a co tato fakta mají pro konkrétního člověka vlastně znamenat. Autorka ukazuje, jak destruktivní je vyvolávat v lidech pocity viny za environmentální krizi (ekovina) a k jakým neefektivním obranným mechanismům to následně vede. Dobrý zvuk pro ni nemá ani empatie, která může vést ke vzájemnému ochromování a neaktivitě, a kriticky se vyjadřuje i o naději, která by jen utěšovala a harmonizovala. Pozitivní roli naopak přisuzuje pravému soucitu, který přivádí k aktivitě, nebo nepotlačovanému žalu, díky němuž je možné zrevidovat obvykle bezmyšlenkovitý předpoklad, že v životě mají lidé očekávat štěstí. Sarah J. Ray také rozbourává nejrůznější mýty, které ve společnosti kolují, jako třeba že výsledky naší práce musejí být vždycky velkolepé a měřitelné, nebo představa, že jeden člověk toho nemůže moc změnit. Důraz klade na budování vztahů, ne na prosazování pravdy v kterékoli části jejího spektra.

Kniha působí povzbudivě. Environmentální krizi neprospívá nutně jednostranný aktivismus ani nesmlouvavé nároky na sebe a okolí. Jako důležité se ukazuje pozitivní myšlení, opravdová motivace a trénování vlastní mysli k tomu, aby volila a tvořila svět, po kterém já sám toužím. Protože člověk dokáže dělat dlouhodobě dobře pouze to, čemu věří, co ho naplňuje a co mu přináší radost. Odolnost neznamena přijetí nezměnitelné reality, nýbrž jde ruku v ruce s kreativním odporem. Odolná, nefanatická proenvironmentální aktivita jako existenciální aktivita – to je, oč v knize běží.

Lucie Kolářová
(kolaroval@tf.jcu.cz)